

Srágli Lajos

A MAORT-perről

Az országos és helyi napilapok 1948 szeptemberétől címdalra, hangzatos címekkel és hatásos fordulatokkal foglalkoztak a MAORT (Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság) vezetőinek letartóztatásával és az ellenük felhozott vádakkal. A vádak alapját az adta, hogy a MAORT által termelt kőolaj mennyisége fokozatosan csökkent. Ezt a vállalat amerikai és magyar vezetőinek tudatos szabotázsával magyarázták. A vádlók szerint ez a szabotázs a népi demokratikus államrendet volt hivatott megdönteni.

A második világháborút követő évtized a magyar gazdaságban gyökeres változásokat hozott. A tőkés gazdaság évszázados útja szakadt meg, egy öntörvényű fejlődést térítettek politikai tényezők zsákutcába. Ezen hatás alól a magyar gazdaság egyetlen szektora sem lehetett kivétel. Legközvetlenebbül és először az ipar területén tapasztalhatók ezek a folyamatok. Következett ez a háború gazdasági következményeinek felszámolásában, az újjáépítésben, a stabilizációban és nem utolsósorban a jótételei fizetésében betöltött szerepéből.

A SZEB látogatása (1945)

A magyar ipar termelésének helyreállítására, jövőjére több egymástól különböző elgondolás létezett, de csak egy út maradt nyitva: az ország nyersanyag-helyzetét, ipari hagyományait figyelembe nem vevő, a háborúban legyőzött országra nagy hatalmi pozícióból, katonai megszállással, jóvátétellel és különféle szerződésekkel rákényszerített út. A szovjet hadsereg és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellátásának, a jóvátételnek a fegyverszüneti szerződésben megfogalmazott kötelezettsége, majd az 1945. augusztus 27-

én aláírt magyar-szovjet gazdasági egyezmény alapvetően meghatározta már ezt. Mivel a magángazdaság nem kívánt önként a kijelölt úton járni, nemkülönben saját természetes érdekei ellenében cselekedni, az államapparátus egyre erőteljesebben avatkozott be a magángazdaságba.

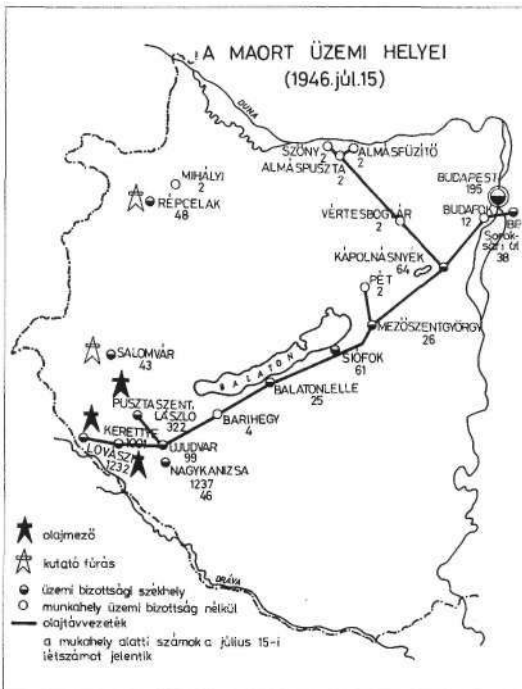
Az említett külső tényezők által motivált állami törekvések és a vállalatok saját gazdasági érdekei közt fennálló ellentmondást radikális állami beavatkozással, végső soron csak államosítással látták feloldhatónak. Különösen égető szükségként fogalmazódott ez meg a nehézipar fejlesztésének alapját képező és a megkötött nemzetközi gazdasági szerződések, valamint a jóvátétel jelentős mennyiségeit kitevő ásványi nyersanyagok és energiahordozók termelése terén. A folyamat az 1946. évi XIII. törvénnyel, a szénbányászat államosításával indult, majd az 1948. évi XIII. törvény a bauxitbányászat, az 1948. évi XXV. törvény pedig a többi ásványi nyersanyag bányászatának államosítását rendelte el. Az 1949. évi Alkotmány kimondta, hogy a föld méhének kincsei és a bányák az egész nép vagyonként az állam tulajdonát képezik. Alaptörvényük megalkotásának időpontjában magántulajdonban az ipar és bányászat területén már csak az egészen kicsi és a külföldi tulajdonban lévő vállalatok voltak. A 10, vagy több alkalmazottat foglalkoztató és a külföldi tőkés tulajdonban lévő vállalatok államosítására 1949 decemberében az 1949. évi 20. törvényerejű rendelettel került sor. Az ekkor állami tulajdonba vett külföldi tulajdonú vállalatokat valójában már korábban állami kezelésbe vették, miután vezetőik ellen kémkedés és szabotázs vádjával pert indítottak. E perekre nemcsak az államosítás megindoklása céljából került sor, hanem elsősorban politikai okokból. A vádakkal és ítéletekkel politikai tételeket kívántak bizonyítani. A nagy gazdasági perek a gazdasági és hatalmi kulcspozíciók körül sűrűsödtek: a nagy, külföldi tulajdonú vállalatok, és velük együtt a minisztériumok vezető tisztviselői ellen folytak. Ezek sorában kiemelkedő jelentőségű a Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság (a MAORT) vezetői ellen 1948 őszén-télén lefolytatott szabotázsper.

A MAORT az 1933-ban a Dunántúl egész területére szénhidrogén-kutatási és bányászati jogot szerzett European Gas and Electric Co. (EUROGASCO) jogutódjaként az 1937-ben felfedezett budafapusztai kőolajmező termeltetésére és a kutatások tovább folytatására alakult meg 1938. július 15-én. A vállalat részvényeinek 90%-a már alakuláskor - később összessége - az amerikai Standard Oil Co. of New Jersey tulajdonában volt. A MAORT folytatva elődje kutatásait újabb kőolaj- és földgázmezőket fedezett fel. Termelése már 1940-ben fedezte az ország belső kőolajszükségletét. 1949. december 31-ei államosításáig Magyarország egyik legnagyobb bányavállalata volt. Tevékenysége nemcsak a magyar gazdaság, hanem szűkebb működési területe, Zala megye számára

lan, de a súlyosabb gondok csak 1945-től kezdődően jelentkeztek. A szükségesnél nagyobb mértékű, erőszakos állami beavatkozás a vállalati belső ügyekbe,

Dr. Papp Simon 1947 novemberében

A MAORT üzemi helyei (1946. július 15.)

is nagy jelentőségű volt. Munkalehetőségeket biztosított, lakótelepeket, utakat és hidakat épített stb., hozzájárulva ezzel a megye gazdasági felemelkedéséhez. A részvénytársaság szervezetét, üzemeit, gazdálkodását, az alkalmazott technikát és technológiát, az alkalmazottaihoz (mérnökök, munkások, tisztviselők) való viszonyt tekintve egy évszázad során kikristályosodott amerikai mintát követett. Bár a vállalat működése a háború időszakában sem volt zavarta-

a gazdasági ellehetetlenülés felé vívő kényszer, a teljesíthetetlen elvárások az állami irányító szervek és a vállalat közti viták sorozatát szükték. Ezek a viták 1948 augusztusával zárultak, amikor (augusztus 12-én) az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) letartóztatta dr. Papp Simon egyetemi tanárt, a MAORT nyugalmazott vezérigazgatóját, majd szeptemberben Ábel Bódogot, a beszerzési osztály vezetőjét, továbbá Barnabás Kálmán főgeológust, Binder Béla bányamémököt, a termelési osztály vezetőjét, valamint Paul Ruedemann és Georg Bannantine amerikai állampolgárokat, a MAORT elnökét és helyettesét. 1948. szeptember 24-én - szabotázsra hivatkozva - a vállalatot állami kezelésbe vették, mely - ha jogilag nem is - a gyakorlatban felért az államosítással.

Az állítólagos bűnököt először az 1948 szeptemberében kiadott ún. Szürke könyv - teljes címén: A Magyar Belügyminisztérium közlése a MAORT szabotázs ügyéről - közölte részletesen. Ez a propagandacélokat szolgáló kiadvány tartalmazta a vádlottakal sajtókezüleg leíratott „beismerő vallomásokat”

is. A „Szürke könyv” a későbbiekben a vádirat összeállításához alapvető forrásmunkává vált. A kiadvány valóságos adatok és bizonyíthatatlan, hamis állítások ötvözésével olyan hatást keltett, mintha megfelleb-

ből a bevallott politikai indokból, hogy az USA-nak a felszabadulás utáni nemzetközi helyzetben nem érdeke egy olyan olajvállalat termelésének növelése, amely terméivényeinek egy részével a délkelet-európai népi demokráciákat erősíti, de hasonló megfontolásból nem érdeke a magyar közgazdasági életnek a megszilárdítása sem - ésszerűtlen lenne Amerika szempontjából a magyar olajtermelés növekedése, mert Magyarország is azok közé az országok közé tartozik, amelyekkel lehetséges, hogy a közeljövőben az USA hadat fog viselni -, és mert a magyar demokrácia születése pillanatától, a magyar uralkodó osztály hatalmának megdöntése, a nép érdekében végrehajtott társadalmi reformok következtében éles és áthidalhatatlan ellentétbe került az imperialistákkal. 1938-ban a MAORT Németország torkában indította meg a termelést a budafai és lovászi olajmezőkön, és azt a háború alatt meghúszszorozta. Dr. Papp Simon csak Hitlernek és a magyar nép hóhérainak, Hortynak és Szálasinak volt hajlandó termelni, de nem akart olajat adni a saját földjén szántó magyar paraszt traktorának, gépállomásainak, az államosított gyáraknak, a kizsákmányolás és elnyomás alól felszabadult magyar népnek. Cselekedetei tudatosan és tervszerűen Magyarország és a magyar nép ellen irányultak. Míg a háború alatt szövetségesének tekintette a nácizmust, és a magyar fasizmust, addig ellenségének tekinti a népi demokráciát. A háborút viselő Roosevelttel Amerikája nem volt azonosítható a trösztök és monopóliumok Amerikájával - ezért szabotálta dr. Papp Simon a második világháború alatt a MAORT üzleti politikájával az amerikai hadviselést és ezért támogatta az ellenséget. A háború utáni Amerika azonban a trösztök és monopóliumok Amerikája, és ezért igyekezett ledöfni vállalatával Papp Simon az imperializmus ellenségét, a magyar népi demokráciát. Cselekményeivel az 1943-ban elért 83 771 és az 1944-ben elért 80 996 vagonos évi termelést 1947 évben 56 937 vagonra csökkentette, miáltal a MAORT-ot, mint a Standard Oil Company leányvállalatát, a háborúra spekuláló amerikai nagytőke magyarországi eszközévé tette.

Súlyos vádakat voltak ezek, de valótlan állítások. Az olajtermelés megindulása és a háború egymástól teljesen függetlenek, egybeesésük is véletlenszerű. A budafapusztai, majd a lovászi olajmező felfedezése

A MAORT-per(1948)

bezetetlen tényeket tárna a világ elé. Szerkesztői abból indultak ki, hogy a termelési és egyéb működési adatok megfelelően sorba rakva, értelmezve alkalmasak lehetnek a szabotázs bizonyítására.

Az ezt követően megszülető vádirat a szó legteljesebb értelmében szerkesztett mű volt. Tények rangjára emelt feltételezésekből, ellenőri jelentések valóságos összefüggéseiből kiragadott részleteiből, hamis tanúvallomásokból, „beismerő vallomásokból”, felkért „szakértők” által szolgáltatott valótlán adatokból és megállapításokból állt össze. Érvanyagának jelentős része politikai érv, illetve állítás volt. Összeállítói fontosnak tartották, hogy a szakemberek számára nem bizonyító erejű műszaki érvek mellett „meggyőző” politikai indokokat szintén szolgáltatassanak: „Mindezen cselekményeit dr. Papp Simon, Paul Reudemann geológus, a MAORT elnöke és Georg Bannantine mérnök, Ruedemann helyettese, az amerikai Standard Oil Company of New Jersey magyarországi megbízottaival egyetértésben cselekedte ki-

nem a német hadigépezet, nem is az amerikai tőke, hanem a magyar gazdaság számára volt létkérdés. Magyarország ugyanis a trianoni döntés után kőolajtermelő területtel 1937-ig nem rendelkezett, növekvő szükségletét importból kellett beszereznie. Az 1943. évi termelési csúcsot nem a német hadigépezet igényei, hanem a fiatal olajmezők felszökő termelése hozta létre. A kőolajtermelés már 1944-ben alatta maradt az előző évi szintnek. A MAORT vezetői - elsősorban dr. Papp Simon vezérigazgató - a németek igényeit igyekeztek figyelemen kívül hagyni. A fúrási tevékenység meggyorsítása céljából a németek által felajánlott fúróberendezéseket nem vették át, s az amerikai mintájú termelési módszerektől sem akartak eltérni. Varga József iparügyi miniszter segítségével - a MAORT üzemait az iparügyi miniszter kincstári használatba vette - elkerülhették, hogy a németek úgy, mint más üzemek esetében, saját irányításuk alá vegyék a magyar kőolajbányászatot. Mi sem bizonyítja jobban az 1948-ban felhozott vádak alaptalanságát, mint az, hogy Papp Simont 1944-ben a nyilasok szabotázssal vádolták.

Felvonulás Budapesten (1949. május 1.)

A MAORT üzemai megtépázóttan, de átvészelték a háborút. A bombázások jelentős, de nem helyrehozhatatlan károkat okoztak. Sokkal súlyosabb következményekkel járt, hogy a nyilasok és a visszavonuló német egységek nagy mennyiségű fúrási, termelési gépet és eszközt hurcoltak német területre. Ennek ellenére az olajmezők 1945 áprilisának közepén már termeltek. A kőolajtermelés júliusban elérte az előző évi azonos időszak termelésének 80%-át. A fegyverszüneti egyezményben az Ideiglenes Nemzeti Kormány kötelezte magát, hogy „magyar területen az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvé-

nyes jogait és érdekeit illetően a háború előtti helyzetet állítja vissza, és teljes épségében visszaszolgáltatja azok tulajdonát. Ennek értelmében az 1941 decemberében kincstári használatba vett MAORT-üzemknél is vissza kellett állítani az eredeti tulajdonosi jogokat. Ez 1945 novemberében formailag megtörtént ugyan, de a tulajdonosi jogok gyakorlását a valóságban számos tényező akadályozta. Több mint korlátozó körülménynek számított, hogy a MAORT üzemai 1945 áprilisától a békeszerződés aláírásáig a Vörös Hadsereg, majd a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) felügyelete alatt működtek. Bár a fegyverszüneti szerződés nem tette volna lehetővé az egyszerű ellenőrzésen túlmenő katonai felügyeletet, és az amerikai részvényesek tiltakoztak is emiatt, a helyzetet ez nem változtatott. A tiltakozást nem pusztán az ellenőrzés ténye váltotta ki, hanem a megnövekedett termelési igények. Az olajtermelésre vonatkozóan 1945 nyaráig a MAORT közvetlenül a szovjet hadsereg illetékes parancsnokaitól kapott utasításokat, majd később az Iparügyi Minisztérium határozta meg a havonta kitermelendő kőolajmennyiséget. Az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa által megkövetelt termelési szint minden ésszerűség nélkülözött, alapját a szovjet követelések, a jóvátételi igények, a külkereskedelmi szerződések, a szociáldemokrata párt kasszájának feltöltése és még több tényező együttesen adta, de legkevésbé sem tükröződött benne az olajtermeléshez értő szakemberek véleménye.

A vállalat vezetése - bár tiltakozott - mást nem tehetett, minthogy igyekezett kitermelni az előírt, irreálisan nagy mennyiségű kőolajat. Előbb a termelési jelentésekben, majd erélyes hangú, de elkeseredettséget tükröző memorandumokban, az iparügyi miniszterhez írott beadványokban mutattak rá a MAORT szakemberei és vezetői az erőltetett, rablógazdálkodászerű termeléssel előidézett károokra, az olajmezők elvizesedésének növekedésére, a horribilis gázpazarlásra (7-800 ezer m³/nap). Eredménytelen kéréseik után, 1945. november 22-én Tildy Zoltán miniszterelnökhöz fordultak: „Folyó hó 20-ikán történt meghallgatásunkra való hivatkozással mély tisztelettel mellékeljük Bán Antal magyar iparügyi miniszter úrhoz benyújtott kérvényünk másolatát. Ebben felhívjuk az iparügyi miniszter úr figyelmét arra a kö-

rülményre, hogy orosz katonai kívánságra olajmezőinket túltermeltetjük, és úgy az ország, mint a MAORT érdekében kértük, hogy a későbbi bajok (az olaj önmagától való folyásának elmaradása) elkerülése végett járuljon hozzá, hogy havi 50 000 tonnánál több olajat ne kelljen termelnünk.”

A MAORT szakembereinek a rablógazdálkodás-szerű erőltetett termelés ellen felhozott érveit azonban sem a szovjet katonai vezetés, sem az Iparügyi Minisztériumban az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa nem volt hajlandó tudomásul venni. A vállalat ezért a kényszer erejével ható termelési előírásoknak igyekezett eleget tenni, és a lehetőségek keretein belül teljesítette a termelés mennyiségére vonatkozó óhajokat. Ennek következtében 1945 májusától 1947 végéig a kőolajtermelés általában 20% felett, de esetenként 30-50%-kal haladta meg a racionális mértéket.”

Mindenki számára egyértelmű volt, hogy a kőolaj az újjáépítés egyik legfontosabb nyersanyaga. A szakemberek azonban már a háború előtt, s utána is figyelmeztettek arra, hogy nem áll korlátlan mértékben rendelkezésre. Termelésében és felhasználásában észszerűségnek kell érvényesülnie ahhoz, hogy az ország az 1940-es évek végén szükségleteit saját termeléséből fedezhesse.” Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg Gerő Ernő 1946 márciusában a Magyar Kommunista Párt politikai akadémiájának előadássorozata keretében: „Egyébként Magyarországon természeti adottságokban nem is olyan szegény, mint ahogy egyesek szeretik állítani. Gazdagok vagyunk a modern termelés szempontjából döntően fontos két nyersanyagban: az olajban és bauxitban.” Ezen álláspont érvényesülése a későbbiekben számos ellentmondás forrásává vált, és a gazdaságban komoly károkat okozott. A kőolajtermelés iránti irreális igényekben 1945 augusztusától a szovjet katonai szempontok mellett egyre inkább megmutatkozott az a gazdasági - ezzel összefüggésben politikai - kényszerhelyzet, amelybe a jóvátétel és a magyar gazdaság teherbíró képességét figyelmen kívül hagyó gazdasági és kereskedelmi szerződések sodorták a magyar államot.

A Szovjetunióval 1945. augusztus 27-én kötött gazdasági egyezmény adta az alapját az 1946 áprilisában aláírt szovjet-magyar olajipari együttműködés-

si egyezménynek, amely létrehozta az olajiparban a szovjet-magyar vegyesvállalatokat.” Ellene - már a tervezés fázisában - az Iparügyi Minisztérium több tisztviselője és az érintett vállalatok vezetői egyaránt tiltakoztak. Salamon Ödön, a Péti Nitrogénművek Rt. igazgatója például 1946. február 14-ei véleményében kifejtette: „Ezen egyezménytervezet nincs tekintettel a magyar gazdaság jelenlegi helyzetére, és nem segíti elő a magyar gazdaság megfelelő ágai termelőképességének fejlesztését. Az egyezménytervezet alapján alakuló új társaság konstrukciója olyan, hogy a nyersolajfűrés kockázatát teljes egészében a meglévő magyar finomítóiparra hárítja.” Az egyezmény megkötése azonban nemcsak a finomítóiparra volt kifejezetten hátrányos, hanem a MAORT számára is. A dunántúli mezők kőolajtermelésének szinttartását, de még inkább növelését követelte meg az, hogy a magyar állam a létrehozott szovjet-magyar vegyesvállalatba az alaptőke részeként bevitte a MAORT-tól a termelés után járó 15%-os kincstári részesedést, s ezután a szovjet társaság rendszeresen követelte az őt illető részt.”

Az említett egyezmények megkötésének időszakában a MAORT által termeltetett kőolajmezők hozama már csökkenőben volt. Az évi 10-13%-os természetes hozamapadást a megkövetelt egészségtelen mértékű termelés jelentősen megnövelte. Ennek következtében a felhasználatlanul levegőbe jutó gáz napi mennyisége 550-600 ezer m³ volt, ami kb. 120 vagon jó minőségű barnaszén kalóriaértékének felelt meg. A túlzott termelés következtében olyan mennyiségű kőolajat fenyegetett az örökre kitermelhetlenség veszélye, amely az ország belső szükségletét egy évtizedre fedezhette volna. Mindezeket egybevéve, Magyarország ebből fakadó veszteségét mintegy két milliárd forintba becsülték, jóllehet a vállalat szakemberei hangsúlyozták, hogy ez racionális mértékű termeléssel, a gépi berendezések felújításával elkerülhető lenne. A termelés növelését csak új olajmező felfedezése esetében ígérhették. Mindezekhez azonban pénz kellett volna, de a korábban tőkeerős cég a gazdasági ellehetetlenüléshez járt közel. Már 1945-ben gondokat okozott a legszükségesebb beruházások elvégzése, sőt időnként a munkabérek kifizetése is. Ebben még közrejátszott a 47 millió forintot meghaladó háborús kár és az infláció is. A későbbiek-

ben elsősorban az idézte elő a gazdasági bajokat, hogy az átadott kőolajért a kőolajfinomítók nem fizettek, mivel maguk is nagyrészt fizetéképtelenek voltak, mert nem kapták meg a jövátételi szállítások ellenértékét. 1947 februárjában a kőolajfinomítók már 23,5 millió forinttal tartoztak a MAORT-nak.²⁶ Bár a finomítók tartozásának rendezése ügyében a tárgyalások a Gazdasági Főtanáccsal és minisztériumokkal szinte mindennaposak voltak, a tartozásokat még 1947 novemberében sem egyenlítették ki. A MAORT így bankkölcsönökből volt kénytelen még napi kiadásait is fedezni.²⁷ Ezt a helyzetet súlyosbította - és éles vitákhoz vezetett - az államilag szabályozott, túl alacsonyan megállapított kőolajár: a tonnánkénti olajár az 1946 augusztusi, egyébként sem magas 342 forintról előbb 276, majd 226, végül 1947 februárjára 170 forintra süllyedt, ellentétesen mozogva a világgiaci árral.²⁸ Javíthatott volna a vállalat helyzetén, ha nemcsak elviekben, hanem a gyakorlatban is élhet az alapszerződésekben biztosított exportjoggal. Az 1945. augusztus 27-ei szovjet-magyar gazdasági egyezmény, illetve a szovjet-magyar olajipari vegyesvállalatok 1946 áprilisi megalakulása után azonban az export jogát rendszeresen és döntő mértékben ezek élvezték.²⁹

A MAORT kétségbeesítő helyzetéhez hasonlóan alakult az ország nyersolajellátásának helyzete. Bár a MAORT csökkenő termelése még túlhaladta az ország belső szükségleteit, a hiány első jelei már 1946-ban mutatkoztak. Ennek oka egyértelműen a jövátétel és az ország teherbíró képességét figyelmen kívül hagyó gazdasági szerződések voltak. 1946-ban a jövátételre fordított kőolajtermékek mennyiségét csökkentették ugyan, de az még mindig meghaladta az összes termelés 15%-át, ugyanakkor exportra 33,8%, a Vörös Hadsereg ellátására 11%-nyi mennyiséget fordítottak, míg a belföld 39,7%-kal részesedett a termelésből.³⁰ Az 1947/48-as költségvetési évben a magyar államot jövátételi és export célokra mintegy 342 309 tonna szállítási kötelezettség terhelte, azaz az összes termelésnek több mint 2/3-a.³¹ A belföldi szükségleteket is számítva az igényeket minimálisan havi 45 000 tonna kőolajtermelés biztosíthatta volna, de a MAORT termelése közel kétezer tonnával volt kevesebb. Bár a tárgyalások előkészítésébe bevont szakértők - leggyakrabban a Iparügyi

Minisztérium tisztviselői - a miniszterhez és a Gazdasági Főtanács főtítkárához írott feljegyzéseikben figyelmeztettek a meggondolatlan szerződések veszélyeire.³² azok mégis megszülettek, és feltételeik többnyire egyáltalán nem voltak előnyösek. Az 1947. évi, kb. 260 ezer tonna évenkénti szállításokról szóló szovjet-magyar szerződésben például az ellentételezőként felajánlott áruk javarészsére itthon nem volt igény, valamint az árakat is jóval a belföldi alacsony árak alatt határozták meg.³³ A kényszerhelyzetet mutatja - a mezőgazdaság, a kereskedelem és a közlekedés igényeinek kielégítetlensége mellett -, hogy az iparügyi tisztviselők még a MAORT-tal folytatott árviták ügyében összehívott döntőbizottság jogilag kedvezőtlen döntésében - a MAORT igazának esetleges elismerésében - is lehetőséget kerestek, érvként akarva azt felhasználni a hátrányos szerződésekben lekötött mennyiségek csökkentésére.³⁴ Mindezek végül oda vezettek, hogy egyetlen megoldás látszott csak reálisnak: megszüntetni az ásványolajtermékek szabad forgalmát. Ez be is következett. 1947 októberében az országban lévő ásványolajtermékeket zár alá vették, majd a fogyasztás korlátozása érdekében benzin- és petróleumjegy-rendszert vezettek be.³⁵

A megkötött hátrányos és teljesíthetetlen szerződések végül is nemcsak az állam, de a MAORT ellen is fordultak: az exportügyleteket bonyolító szovjet társaságok a MAORT-ot vádolták a késedelmes szállításokért, panaszt téve ellene az iparügy irányítóinál.³⁶ A MAORT kőolajtermelése a háborús károk helyreállítása után a gazdasági nehézségek ellenére sem csökkent soha az ország belső szükségleteit fedező mennyiség alá. Az előírt irreális mennyiségek kitermelését azonban 1947 őszéig nem sikerült biztosítani. A termelés az elvárások szerinti szint 81-99%-a közt ingadozott, de 1947 októberében már meghaladta a 100%-ot, és 1948 szeptemberéig mindvégig a kormányzat által előírt szint felett maradt.³⁷ Ezt az eredményt a vállalat egy rendkívül elhasználadott gépparkkal érte el, mivel a berendezések felújításához, a hiányzó gépek megvásárlásához 1947 nyaráig pénze nem volt. A gépeket 1947 júniusában megrendelték ugyan Amerikából, de szállításuk csak később történhetett meg.³⁸ A termelés további növelését csak újabb olajmezők feltárásától várhatták, de a fúróberendezések állapota, a munká-

latok rendkívül költséges volta, az 1933-ban kötött egyezmény rendelkezései - amelyek előírták a MAORT kutatási területének egyes részein telepítendő kutatófúrások sorrendjét és arányát - akadályokat jelentettek. Így - bár a kutatásokra vonatkozó mennyiségi előírásokat a MAORT túlteljesítette - új olajmezőt felfedeznie nem sikerült.

Az olajtermelési elvárások teljesítése nagymértékben megnövelte az olajjal együtt kitermelt földgáz mennyiségét. Ugyanakkor a kőolajmezők éltető energiáját jelentő földgáznak a rétegekbe való visszanyomását a szükséges kompresszorok hiánya nem tette lehetővé. A földgáz hasznosítására két terv született: az egyik, a kormányzat által szorgalmazott álláspont szerint a földgázt Budapest gázellátására kellett volna felhasználni, a MAORT szakemberei viszont - mivel az általuk feltétlen szükségesnek ítélt gázvisszanyomás fokozása lehetetlen volt az adott körülmények között - annak egy Lovásziban létesítendő koromgyár alapanyagaként történő hasznosítását látták reálisnak. Ez a terv 1947 decemberére meg is valósult, a koromgyár megkezdte a kísérleti termelést. A szakemberek a főváros gázellátásának tervével szintén foglalkoztak. A zalai kőolajmezőktől Budapestig építendő gázvezetékre azonban anyagi fedezet nem volt, és a termelés bizonytalan kilátásai sem szóltak a terv mellett. 1947 tavaszán az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa is elsősorban azt szorgalmazta, hogy a főváros gázellátása az ország keleti felén tevékenykedő szovjet-magyar kőolajbányászati vállalat termeléséből valósuljon meg.

A tények reális mérlegelése alapján sem a termelt kőolaj mennyiségének csökkenése, sem a kutatások eredménytelensége, sem a budapesti gázvezeték építésének elmaradása sem képezhetne volna a MAORT ellen a későbbiekben felhozott vádak alapját. Az érelyes állami beavatkozás szándékát a gazdasági tényezők mellett politikai okok motiválták. A szovjet igények kielégítése érdekében már 1945-ben felvetődött a kőolajbányászat államosításának terve. A bányászati és gazdasági szakértők ellenvéleménye önmagában még nem akadályozta volna meg ezt, a terv ekkor elsősorban külpolitikai megfontolásokból került le a napirendről. A szénbányák 1946. évi államosítására reagáló amerikai jegyzék felhívta a magyar kormány figyelmét arra, hogy az amerikai kormány kü-

lön figyelmet fordít az amerikai tulajdonban lévő magyarországi kőolajbányászatra. Ez nem zárta ki az államosítást, de az csak a részvényesek teljes kártalanításával lett volna lehetséges. A hozzá szükséges összeget azonban a magyar gazdaság akkori helyzetében nem lehetett előteremteni. Az állami tulajdonba vétel előtt csak egyetlen út maradt nyitva: ha bizonyítani lehet, hogy a MAORT megszegte a vele (illetve jogelődjével) kötött egyezményt és szerződést, ha vállalt kötelezettségeinek teljesítését elmulasztotta, mert akkor a kapott jogok az államra szállnak vissza, miként abban az esetben is, ha a vállalat csődbe kerül. A továbbiakban erre alapozták elképzeléseiket azok, akik a gondokat csak államosítással látták megszüntethetőnek.

A MAORT állami tulajdonba vételét elsősorban a Magyar Kommunista Párt szorgalmazta. Szándékát 1948 közepéig az Iparügyi Minisztériumban kevésbé, a Gazdasági Főtanácsban és a politikai rendőrségen szinte korlátlanul tudta elfogadtatni. Az állami gazdaságirányító szervektől (Iparügyi Minisztérium, Gazdasági Főtanács, Országos Tervhivatal stb.) érkező érelyes hangú utasítások, a termelés és az olajárak kérdésében folyó viták ellenére az amerikai részvényesek képviselői bíztak abban, hogy a magyar állam tiszteletben tartja a MAORT-tal kötött szerződést, a fegyverszüneti és a békeszerződés külföldi tulajdonra vonatkozó előírásait, s hogy ezek nyomán sikerül megegyezésre jutni. Az 1947-ben és 1948 elején szinte heti rendszerességgel folyó egyeztető tárgyalások során a MAORT vezetői több alkalommal kaptak szempontjaitak méltányoló ígéreteket Bán Antal iparügyi minisztertől és Vas Zoltántól, a Gazdasági Főtanács főtitkárától. Az ígérek azonban csak ígérek maradtak.

A kőolajtermelés csökkenése, az export növekedése, a jóvátétel és a belföldi szükségletek kielégítésének akadozása miatt előállt helyzet megoldását a nyersolaj-gazdálkodással foglalkozó állami szervek egyes tisztviselői nem a természeti kincsekkel való takarékos gazdálkodásban keresték, hanem abban látták, hogy a MAORT-ot kell kötelezni fokozottabb mértékű termelésre. Az olajmezők termelőképességét meghatározó természeti törvényszerűségek figyelmen kívül hagyásáról tanúskodik a Gazdasági Főtanács 1947. június 4-ei határozata: „a Magyar Ameri-

kai Olajipari Rt.-t a jelenlegi nyersolajtermelés fenn-tartására, sőt a termelésnek a lehetőségekhez képest való emelésére kell kötelezni." Amikor e határozat megszületett - a szakemberek számításai szerint - a termelés mértéke mintegy 22%-kal haladta túl a megengedhető szintet. Az Iparügyi Minisztériumnak a MAORT olajbányászatának helyzetét elemző, hasonló időpontban készült összeállítása szerint: „A szakértői jelentésből kitűnik, hogy az üzem jelenlegi erőltetett termelése mellett a MAORT olajkútjaiban ke-
reken 3277 500-4 100 000 tonna mennyiség vész el azért, merta mezők gázkészletét gazdaságtalanul használják fel. A vélemény szerint minden kierőszakolt tonna után 4,1-7,3 tonna közötti olaj vész el. Fenti olajmennyiség Magyarország olajszükségletét 8-10 évre fedezné. Tekintettel arra a rendkívül nagy arányú károsodásra, mely a jelenlegi erőltetett termelés mellett az ország gazdasági életét sújtja, a bányatörvény 220. paragrafusának alapján esetleg intézkedni kellene a gazdaságtalan termelés sürgős megszüntetése érdekében." De ez a figyelmeztetés szintén süket fülekre talált.

A józan érvek elfogadása helyett már 1947 tavaszától állami ellenőrök egész hadát küldték ki a MAORT-hoz, megvizsgálandó, hogy eleget tesz-e kötelezettségeinek. Az ellenőrzésre bizonyos mértékig - a műszaki kérdések vizsgálatát illetően - a vállalat működését szabályozó egyezmény is módot adott. Ellenőrzésen azonban mindenki mást értett, és azt más-más célokkal szorgalmazta. A vállalat és részvényesei ellenőrzés elleni tiltakozása csak a műszaki kérdéseken túlmenő beavatkozás ellen nyilvánult meg. Részükről lehetővé tették - igaz nem különösebben támogatták - az Iparügyi Minisztérium által elrendelt ellenőrzést is. A kirendelt ellenőrök természetesen a hibákat keresték, a szándékos termelés-csökkenés tényét igyekeztek bizonyítani. Több esetben a tények elferdítésével próbáltak indokokat felhozni a MAORT-tal szembeni „erélyesebb fellépés" szükségessége mellett. Egyes ellenőrök - az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosának útmutatását követve - jelentésükben olyan „jelenségekről" számoltak be, amelyek a MAORT-per vádjában is fellelhetők. Ezek azonban minden konkrétumot nélkülöző, általános érvelések voltak. Az 1947-ben zajló ellenőrzésben

részvevők közül azonban nem mindenki vélekedett így, sőt az ellenőrzés hivatalosan azzal az eredménnyel zárult, hogy szabotázusra, kártevésre utaló nyomot nem sikerült találni. Még az állami ellenőrök adatai is igazolták a MAORT mindvégig haragzott álláspontját a termelés mértékének tarthatatlanságáról. Ezt belátva az Iparügyi Minisztérium egyes szakemberei (Faller Gusztáv, Királdi Pál) is követelték a termelés csökkentését, a MAORT helyzetének rendezését, és sikerült is átmeneti jelleggel kiharcolniuk a termelés racionalizálását. Az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa azonban másképp vélekedett: mindent megmozgatott a MAORT államosítása érdekében, bár azt korábban maga is ellenezte. A MAORT-szerződés felülvizsgálatát követelte a miniszterhez írott feljegyzésében, és az Államrendőrség Államvédelmi Osztályához írott „értesítésében", majd az 1947. szeptember 4-én írott újabb feljelentésében" szabotázssal vádolta a MAORT-ot. Heves támadások érték a MAORT-ot, annak szakembereit, üzemi bizottságát az MKP vezetői, elsősorban Rákosi Mátyás részéről is. Az elkezdődött vizsgálatban az állami ellenőrökön és az ÁVH emberein kívül szovjet szakértők közreműködésére szintén utalnak feljegyzések.

Az események menetében döntő változásokat hozott, hogy az iparügyi miniszter 1948. május 8-án dr. Székely Pált, egy rendkívül széles jogkörrel felruházott állami ellenőrt rendelt ki a MAORT-hoz. Székely Pál 1948. május 24-én vallott küldetéséről és a kommunista párt elképzeléseiről a MAORT kommunistáinak nagykanizsai ülésén: „Tartsuk szem előtt, hogy a jövőben a MAORT-nál minden körülmények között annak kell és szabad történnie, amit pártunk, és a párton keresztül a dolgozók tömege akar. A MAORT-ot be kell állítani tökéletesen a nemzetgazdaság szolgálatába. A vezető elvtársak a MAORT-ról kétes véleménnyel vannak, rányomta a MAORT-ra a bélyegét a Szoc. Dem. jobbszárny. Ennek meg kell szűnnie. Ki akarjuk sajtóítani a MAORT-ot a Magyar Kommunista Párt, a magyar nemzetgazdaság számára." A MAORT államosításának kérdése tehát eldőlt. Ennek azonban akadályai voltak, és pedig a MAORT érvényes szerződése, a békeszerződés stb. A lehetőséget csak a Gombosi Zoltán feljelentésében megfogalmazott szabotázsvád kínálta.

Figyelmet érdemel, és az események alakulásában nagymértékben közrejátszott a nemzetközi helyzet. Miközben az állami elvárások és a MAORT elképzelései nem találtak közös nevezőt, a külpolitika döntő változáson ment át: a nagyhatalmi érdekek két, egymással ellenséges hatalmi tömböt hoztak létre, és a szovjet hatalmi szféra országaiiban - köztük Magyarországon - az amerikai ártó szándék hangoztatása az állami politika rangjára emelkedett. Nem a véletlenek közrejátszása az sem, hogy még a MAORT perét megelőzően, de a Moszkvai Rádió 1948. január 7-ei adása után (a Wall Street ügynökeiről, a hírhedt és az európai országok szuverenitását veszélyeztető amerikai segélyről) 1948 márciusában Romániában szabotázsért vádat emeltek az ugyancsak amerikai és angol tulajdonban lévő olajvállalatok ellen, majd Magyarországon 1948 júniusában szabotázs vádjával letartóztatták, és egy hónap múlva 15 év fegyházra ítélték Angyal Ferenc és Ruzsinszky István bánya-mérnököket, akik valaha a MAORT, később a Magyar-Szovjet Nyersolaj Rt. mérnökei voltak.

A MAORT-per eseményei 1948. augusztus 12-én dr. Papp Simon nyugalmazott vezérigazgató letartóztatásával kezdődtek, de a vádiratot csak novemberben adták ki. Szerkesztője az ÁVH részéről dr. Váradi György százados, a budapesti népügyészség részéről dr. Bodonyi Márton népügyész volt, hozzá az adatok zömét dr. Székely Pál szolgáltatta. Székely már 1948 júniusában körkérdezt intézett a MAORT mérnökeihez, geológusaihoz, geofizikusaihoz a további kutatási program, a reményteljes és reménytelen területek megjelölését kérve. A válaszok egyértelműen rámutattak arra, hogy a geológiai és geofizikai adatok alapján az olaj előfordulása csupán valószínűsíthető, de bizonyosságot csak fúrás lemélyítése adhat. Az eredményes és eredménytelen fúrásokkal kapcsolatos adatokat - az összefüggéseket figyelmen kívül hagyva - részben ezen válaszok közül emelte ki dr. Székely Pál. A kapott válaszok elemei általa átértelmezve kerültek a vádak közé.

A szakemberekhez írásban intézett kérdések sorozata augusztus és szeptember hónapokban folytatódott. Az írásos válaszokat hasonlóképpen használták fel. Székely és az ÁVH egymással összefüggő tevékenységére mutat rá Gyulay Zoltánnak - aki dr. Papp Simon 1948. januári nyugalomba vonulása

után a MAORT vezérigazgatója lett - egyik feljegyzése: „Székely dr.-ral 48. VIII. 29-én közöltem, hogy súlyos visszahatása lesz az olajbányászatra azon módszereknek, ahogy az ÁVH közegei kezelik a MAORT-meggyőződéseim szerint - teljesen büntetlen műszaki vezetőit Nagykanizsán a nyomozás során. Székely még aznap közölte velem, hogy illetékes helyen erre felhívta a figyelmet és utána tette, hogy ön nem fog az ügy során nyomozóval találkozni, azonban írásban kap kérdéseket, és azokra válaszolnia kell. E kérdések tartalmilag és formailag is megfeleltek az egyes vádpontoknak, a válaszok azonban nem. A Gyulay Zoltán és más szakemberek által leírtak a vádak alátámasztására nem voltak alkalmasak, ezért ezeket a későbbiekben figyelmen kívül hagyták.

A MAORT állami kezelésbe vételének bejelentése
(Lovászi, 1948)

A MAORT-per tárgyalása 1948. november 26-án kezdődött. Az ezt megelőző napok a vádlottak tárgyalására való előkészítésével teltek. Az ÁVH emberei több alkalommal felkeresték dr. Papp Simont, s figyelmeztették, hogy ne próbáljon mást vallani, mint amit „beismerő” vallomásaiban leírt. A tárgyalás előkészítése során nemcsak a vádlottakat igyekeztek meggyőzni, hanem a tanúkat is. Minden bizonyítékot, amely a vádak ellen szólhatott volna, az ÁVH megkísérelte eltüntetni. Erre vall Gyulay Zoltán egyik feljegyzése: „A Belügyminisztérium Szürke Könyvét a MAORT szabotázsról dr. Székelytől 1948. IX. 30-án kaptam meg. A C. A. műszaki szabotázs c. fejezete vastkos valótlanságokat tartalmazott. Mivel várható volt, hogy kihallgatnak bennünket, összeállítottuk a mi véleményünket a benne felsoroltakról. A kutatás terén Barnabás Kálmán távollétében Kertai György, a termelés terén pedig Binder Béla távollétében Kas-

sai Lajos állította össze ellenvéleményünket. Kassai Lajos összeállításának egy másolata nálam volt, a Szürke Könyvbe helyezve. A főtárgyalás előtt két nappal éjjel 2 órakor csengett a telefon az éjjeliszekrényemen, otthon a kanizsai lakásomon. A telefonon ezt hallottam: Itt Kecskés őrnagy. Mi még nem találkoztunk, de még fogunk találkozni. Ugye magánál van Kassai Lajos egy összeállítása a Szürke Könyv adatairól. Hol van ez az írás? - Az ágyam melletti polcon - feleltem. - Most azonnal felkel, borítékba helyezi, és reggel hét órakor expressz-ajánlva feladja a postán nevemre. Ismétélje! - Elismételtem, és úgy tettem, ahogy kívánta.

A MAORT ügyét a Budapesti Népbíróság külön-tanácsa tárgyalta Olti Vilmos népbíró elnökletével. A tárgyalás nyilvános volt, annak egyes részeiről a rádió egyenes adásban közvetített. Az első négy napon került sor a vádlottak kihallgatására, majd a tanúkihallgatások, a vád- és védőbeszédnek következtek. Az ítéleteket december 9-én hirdették ki.¹ A tárgyaláson a vádlottak - az előzetes fenyegetés ellenére - az ellenük felhozott vádaknak csak egy részét ismerték el. Legkevésbé dr. Papp Simon védekezett. A vád szakértői jelentésükben szabotázsra tulajdonították az olajtermelés csökkenését, a vád tanúi is szabotázsról beszéltek. E tanúvallomások szavahihetőségét azonban erősen megkérdőjelezte az, hogy a tanúk - mint a MAORT szakemberei - korábban épp vallomással ellentétes álláspontot foglaltak el a termelési kérdésekben.² A tárgyaláson perdöntő volt az önként tanúnak jelentkező dr. Székely Pál terhelő, de valóban állításokat tartalmazó vallomása, melyből kitűnik, hogy a tárgyalásra komolyan felkészült. A kérdéseket valószínűleg előre ismerhette. A bíró kérdéseire tizedszázalékos pontosságú válaszokat adott, míg a védők által kérdezettekre kitérőeket. A bíróság egyébként nyilvánvaló hibát követett el, hogy elfogadta Székely Pál tanúként jelentkezését, mivel a tanúkihallgatások során kezdettől jelen volt. A per rendezői ügyeltek arra, hogy a tárgyaláson csak a terhelő vallomások hangozhassanak el. A védelem tanúit nem hallgatták ki, szakértőinek véleményét nem vették figyelembe.³

A demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikk és az 1947. XXXIV tc. alapján hozott, 1948. december 9-én ki-

hirdetett ítéletek rendkívül súlyosak voltak: a demokratikus államrend megdöntésére irányuló bűncselekményekért Papp Simont halálra, Ábel Bódogot 15 évi fegyházra, Binder Bélát 4 évi börtönbüntetésre ítélték, míg Barnabás Kálmánt felmentették.⁴ Valamennyi ügyvéd semmisségi panasszal élt. Az ügyet másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa tárgyalta. A tárgyaláson az elítéltek nem voltak jelen, a másodfokú tárgyaláson megismételték az erősen átpolitizált vádakot, de néhány enyhítő körülményt figyelembe véve módosították az ítéleteket: dr. Papp Simon büntetését életfogytiglani, Ábel Bódogét 10 évi fegyházra mérsékeltek, Binder Bélánál eltekintettek a vagyonelkobzásra és joghátrányokra vonatkozó kitételektől.⁵

Az egész eljárásból kitűnik, hogy nem a vádlottak büntetése volt a cél, hiszen ártatlanok voltak, és csak eszközül szolgáltak, hanem, hogy ország-világ előtt igazolhassák a MAORT állami kezelésbe vételének jogosságát, s azt, hogy Magyarország a jövőteli és nemzetközi gazdasági szerződésekből fakadó kötelezettségeinek a szabotázs miatt nem tud eleget tenni.

A letartóztatások, majd a per és az ítéletek nem jelentették a MAORT-ügy végét. A vállalat és a magyarországi kőolajbányászat életében mélyreható változások sorozata kezdődött el 1948 szeptemberében. A szabotázsra való hivatkozással a MAORT-ot és a MAORT Gázértékesítő Rt.-t szeptember 24-én állami kezelésbe vették. Vállalatvezetővé, majd vezérigazgatóvá dr. Székely Pált nevezték ki.⁶ Az Egyesült Államok Külügyminisztériuma a budapesti követség útján a Magyar Külügyminisztériumnak 1948. november 30-án átnyújtott jegyzékében tiltakozott a MAORT állami kezelésbe vétele ellen, azzal, hogy azt teljesen önkényesnek tartja, és „határozottan visszautasítja a hazug és rosszindulatú vádakot, amelyekkel a magyar hatóságok igyekeznek szabotázscselekményeket a MAORT tulajdonosaira és tisztviselőire bizonyítani.” A jegyzék hangsúlyozta, hogy az amerikai kormány a magyar kormány ez ügyben tanúsított magatartását az amerikai jogok és érdekek súlyos megsértésének minősíti.⁷ Az amerikai jegyzékek sorozata azonban változást nem hozott, nem változtatott sem a per menetén, sem az állami kezelésbe vétel tényén. Az állami kezelésbe vétel ugyan jogilag nem jelentett államosítást - azaz a tulajdonviszonyo-

kat nem érintette -, de a gyakorlatban alig valami különböztette meg attól. A MAORT újdonsült vezetői nehéz helyzetbe kerültek. Most már tőlük várták el - és a szabotázsvádak miatt kívánatos is volt -, hogy növeljék a termelést, hogy csökkentsék a kihasználatlanul levegőbe jutó gáz mennyiségét, hogy csökkentsék a önköltséget, hogy eredményes kutatásokat folytassanak, s hogy Budapestre vezessék a földgázt Zalából. Bár dr. Székely Pál a szabotázsvádak alattámasztására hangsúlyozta, hogy a kőolajtermelés különösebb beruházások nélkül akár a kétszeresére is emelhető, a szakemberek nem osztották véleményét. Az 1948. október 1-2-án tartott nagykanizsai termelési értekezleten ugyan derűlátó hozzászólások hangzottak el a problémák megoldhatóságát illetően, de a szakemberek rámutattak Székely Pál tervének - a termelés beruházások nélküli növelésének - irreális voltára. Lehetőséget továbbra is és elsősorban új olajmező feltárásában láttak, amely nagyszabású kutatómunkát feltételezett, és a fúró- és termelő berendezések sürgős felújítását." Az újabb olajmező felfedezésére történt erőfeszítések azonban eredménytelenek maradtak.

A MAORT korábbi termelési elveinek helyessége már 1948 végén bebizonyosodott. Rövid életút fellendülés után ugyanis újra csökkent az olajtermelés, nőtt a levegőbe jutó gáz mennyisége. Kiderült, hogy a felújításoknak, beruházásoknak a pénzhiány mellett egyéb akadályai is vannak, mert a hazai ipar vagy egyáltalán nem gyártja a szükséges alkatrészeket és berendezéseket, vagy kapacitását a jóvátétel és az export köti le. A nyugati piacról való beszerzési lehetőségei ugyanakkor viszont erősen beszűkültek. Így a termelésre vonatkozó előírásoknak az állami kezelésbe vett MAORT sem tudott eleget tenni." A perben elítéltek sorsát az ítélet életük végéig meghatározta. Csak a per rendezőinek szűk köre tudta kezdetektől, hogy dr. Papp Simon elsőfokon hozott halálos ítéletét nem fogják végrehajtani, mert szaktudására szükség volt. Fogvatartásának hét éve alatt végigjárta a rendszer hírhedt börtöneit, de mindenütt dolgozott: kőolaj-, szén-, érc- s hidrogeológiai munkákat véleményezett, kutatási adatokat értékelt ki, javaslatokat adott. 1955-ben szabadult, kegyelemből. Felesége haláláról is csak ekkor értesült. Hetven éves volt, amikor újra munkát kellett vállalnia, hogy nyugdíjra jogosultságot szerezzen.

1962-ig, nyugdíjazásáig az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt geológusként foglalkoztatta. 1970-ben hunyt el. A szakma soha nem ismerte el bűnösségét,

Dr. Papp Simon 1965 decemberében

de emlékét hosszú ideig csak csendben őrizhette. Születésének 100. évfordulóján, 1986-ban a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem és a Magyar Olajipari Múzeum emlékkiállítás mutatta be először valóságként a nagyközönségnek életét és munkásságát. Mellszobrát 1987-ben, az ipari méretű kőolaj bányászat megteremtésének 50. évfordulóján avatták fel a Magyar Olajipari Múzeumban. A Magyar Tudományos Akadé-

Dr. Papp Simon mellszobra a MOCIM szoborparkjában

mia - melynek 1948-ig tagja volt - 1989-ben rehabilitálta. 1990-ben megtörtént jogi rehabilitálása is, s érdemei elismeréséül posztumusz Széchenyi-díjat kapott. A per másodrendű vádlottja, Ábel Bódog már az eljárás folytatása időszakában betegeskedett, s 1953-ban a fegyházban meghalt. Binder Béla - a harmadrendű vádlott - 1951-ben szabadult, s ismét az olajiparban helyezkedett el." A MAORT vezetői elleni szabotázsvád és -per a magyarországi olajipart, annak

szakembereit, munkásait rendkívül hátrányosan érintette. Az iparban dolgozók egész generációjának életét határozta meg, hogy egy olyan vállalatnál nevelkedtek, mely szabotálta a népi demokrácia építését. Az események, a MAORT és vezetői tevékenységének megítélésében 1948 után négy évtizeden át a politikai szempontok játszották a meghatározó szerepet. A szakemberek mindvégig vallották a MAORT termelési elveinek helyességét, többségük tudta, hogy szabotázs nem történt. Véleményüket azonban nem hangoztathatták. Az írott források, a per koncepciók jellegét bizonyító dokumentumok a kutatók elől elzárva maradtak egész napjainkig.

Jegyzetek

- 1 A magyar ipar és a békekötés. Közzéteszi: A Magyar Iparügyi Minisztérium Iparpolitikai Osztálya. Bp. 1946. Megegyezés a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, Nagybritannia Egyesült Királysága és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között létrejött fegyverszüneti szerződésről. 1945., valamint Sipos Péter - Vida István: Az 1945. augusztus 27-én megkötött szovjet-magyar gazdasági egyezmény és a nyugati diplomácia. Külpolitika, 1995. 4. sz. 102-123. old.
- 2 Ugyanott. (Továbbiakban: uo.) - A jóvátétel jelentős részét eleve energiahordozókban, valamint a nehézipar által előállított gépi berendezésekben kellett törleszteni. Ez utóbbi ugyancsak az energiagénynt növelte. A megkötött kereskedelmi szerződések leglényegesebb kiviteli tétele szintén kőolaj volt.
- 3 Az államosításokról: Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története I. Bp. 1985. 95-103. old. Az 1949. évi 20. tvr.-t idézi: Nehéz esztendők krónikája 1949-1953. Szerk.: Balogh Sándor. Bp. 1986. 191-198.
- 4 A gazdasági koncepciók pereket a Heti Világgazdaság 1989 tavaszán cikksorozatban tekintette át.
- 5 Papp Simon: A magyarországi kőolaj- és földgáz kutatás az 1780-tól 1945-ig terjedő időszakában II. MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei 33. köt. (1964) 1-4. sz. 421-429. old.
- 6 Magyar Olajipari Múzeum Archívuma (továbbiakban: MOIM Arch.) Gyulay-iratok LIII. 1., [A Magyar Belügyminisztérium közlése a MAORT szabotázs ügyéről, 1948.]
- 7 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. A „Szurke könyv”
- 8 MOIM Arch. Papp Simon iratai (Vádirat a MAORT szabotázs ügyében.)
- 9 Uo.
- 10 Papp Simon: í. m. 421. old., valamint Klár János: A magyar energiagazdálkodás közgazdasági jelentősége Bp. 1946. 39. old.
- 11 Papp Simon: i. m. 423. old.: valamint: MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Megjegyzések a MAORT szabotázs perhez.)
- 12 Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után (1945-1975). Zalaegerszeg, 1980. 10-11. old.
- 13 Uo. 14-15. old.
- 14 Megegyezés a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, Nagybritannia Egyesült Királysága és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között létrejött fegyverszüneti szerződésről, 1945.
- 15 MOIM Arch. Papp Simon iratai 42/4. és 49/13.. Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) Z 357. 2. cs. 11. t., Új Magyar Központi Levéltár (a továbbiakban: UMKL) XIX-F-L-002. d. 3. (1947. 02. 28.).
- 16 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. MAORT ügyek: MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/13., (Az IP. M. termelési és készlet-felosztási előírásai) OL Z 357. 2. cs. 12. t.
- 17 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. MAORT ügyek
- 18 MOIM Arch. MAORT Heti jelentések. 1945., Gyulay-iratok XLIX. 2. és XXVI. 4., Németh András: A zalai kőolajbányászat 1945-1948. Tanulmányok Zala megyéről 1945-1970. Zalaegerszeg, 1970. 162-163. old.
- 19 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/5.
- 20 MOIM Arch. Gyulay-iratok XXIX. 4. (Kimutatás a túltermelés mértékéről, 1947. nov. 13.)
- 21 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLIX. Károlyi-dosszié (1944. márc. 31.), Schmidt Eligius Róbert: Magyarország ásványnyersanyagai. Bp. 1947. 16. old. OLZ 356. 10. cs. 85. t, UMKL XIX-F-1-111. d. (86.657/1947. sz. akta) [A G. F. Tiikárságának feljegyzése, 1947. okt. 24.]
- 22 Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért. Bp. 1950. 164. old.
- 23 MOIM Arch. MASZOVOL-iratok 1/1 (MASZOVOL és MOLAJ egyezmény)
- 24 UMKLXIX-F-1-005. d. 17.
- 25 UMKL XIX-F-1-19. d. 83.142/1947. sz., XIX-F-1-004. d. 15. UMKLXIX-F-1-19. d. 87.366/1947. sz., XIX-F-1-446. d. 21/e.
- 26 MOIM Arch. Gyulay-iratok LVI. 4., UMKLXIX-F-1-111. d. (86.657)1947. sz. akta.)
- 27 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (Révai Károly hites könyvvizsgáló jelentése, 1947. márc. 31.)
- 28 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (1947. márc. 31.)
- 29 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (1947. márc. 31., 1947. nov. 8.)
- 30 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. és 3. d. 7. (Rendelet az ásványolaj- és termékei árának megállapításáról.)
- 31 UMKLXIX-F-1-19. d. (1947) (MASZOVOL ügyei)
- 32 Magyar Ipar, 1948. február 25. 13. old. adatai alapján
- 33 UMKLXIX-F-1-001. d. 2., XIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei)
- 34 UMKL XIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei 83.142/1947. sz.), XIX-F-1-005. d. 17., XIX-F-1-002. d. 3. (Állami ellenőrök jelentései.)
- 35 UMKLXIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei, Feljegyzés a 83.142/1947. sz.-hoz)

- 36 UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (1947. okt. 1.)
- 37 UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (1948. jan. 13.)
- 38 UMKLXIX-F-1-oo 6. d. 21/e. (MOLAI levele a G. F. főtitkárhoz, 1947. aug. 8.)
- 39 OL Z 357. 2. cs. (1948. szept. 25.) (Termelési kimutatás 1945-1948.)
- 40 MOIM Arch. XLIV. 6.. OLZ357. 2. cs. (1947. jún. 4.), OL Z358. 1. cs. (1948. jún. 4. és 1948. jún. 26.)
- 41 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLV. 3., Gyulay-iratok „G” (1948. aug. 17.) A MAORT fűrészi teljesítménye az évi kötelező 3000 m-rel szemben: 1945-46-ban: 3262,5 m, 1946-47-ben: 10 037,7 m, 1947-48-ban: 13 365 m.
- 42 A lovászi koromgyárról részletesen: Srágli Lajos: Koromgyártás a magyarországi földgázból (A MAORT lovászi koromgyára), Üzemtörténeti Értesítő, 1989. 15-20. old.
- 43 MOIM Arch. Papp Simon iratai 44/3., Szakszervezetek Központi Levéltára, Bányászszakszervezet iratai 92. (1947. ápr. 14.)
- 44 OLZ356 1. cs. 4., UMKLXIX-F-1-oo 1. d. 2. (Az olajbányászat államosításának kérdéséhez.)
- 45 UMKLXIX-F-1-b. 60. d. 81. (A Pénzügyminisztériumban tartott értekezlet jegyzőkönyve.)
- 46 UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. és 4. d. 14. (Állami ellenőrök jelentései, rendőrségi ügyek.)
- 47 A MAORT üzemek államosítását már 1946. márciusában nyíltan követelte az MKP Nagykanizsai Járási Konferenciája is. Zala, 1946. márc. 17.
- 48 UMKLXIX-F-1-oo 1.d.2.
- 49 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLV. 3., LV1. 4., XXVI. 4. Papp Simon iratai 18/7., MAORT Heti jelentések, 1948. 27. sz. jelentés
- 50 UMKLXIX-F-1-oo 3. d. 9. (4615/1947. sz. G. F határozat)
- 51 UMKLXIX-F-1-oo 3. d. 9. (A MAORT olajbányászatának helyzete.)
- 52 UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. (Állami ellenőrök jelentései) OL Z 356. 10. cs. 83. (A G.F által elrendelt vizsgálat szakértői véleménye.)
- 53 UMKLXIX-F-1-oo 1. d. 2., 4. d. 14., 2. d. 6.. 9. d. 27. (Állami ellenőrök és Gombosi Zoltán feljegyzései.)
- 54 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/4., (Esztó Péter állami ellenőr iratai) UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (Királdi Pál feljegyzése a miniszter részére, 1948. febr. 6.)
- 55 UMKLXIX-F-1-1. 11. d. 29. (A MAORT ügyei) MOIM Arch. Papp Simon iratai 18/7. (Kivonat heti jelentésekből, 1948.27.)
- 56 UMKLXIX-F-1-oo 4. d. 14., XIX-F-1-1 9. d. 27.
- 57 UMKLXIX-F-1-oo 4. d. 14. (1947. ápr. 22.)
- 58 Heti Világgazdaság, 1989. április 15. 74. old.
- 59 MOIM Arch. Gyulay-iratok XXVI. 4. (Jegyzőkönyvi kivonat a MAORT Központi ÜB. üléséről, 1947. júl. 3.)
- 60 Párttörténeti Intézet Archívuma 247. f. 12/151. öe., (Javaslat a MAORT termelési kérdésében, é. n.) UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. (1947. febr. 28.. 1947. ápr. 15.). (Györki József áll. ellenőr 1. sz. jelentés, Gombosi Zoltán levele Györki Józsefhez) XIX-F-1-nn 1. d. „A” 342. sz. (1948. jún. 25.) (Vajda Imre államtitkár levele V. G. Dekanozovnak.)
- 61 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/3. (Dr. Székely Pál kinevezése) OL Z 356. 1. cs. 2. (Cégbírószági iratok)
- 62 OL Z 356. 11. cs. (Székely Pál iratai, 1948. máj. 24.)
- 63 Új Hírek, 1948. jan. 7., Világosság. 1948. márc. 24.. Szabad Szó, 1948. márc. 22., Magyar Statisztikai Szemle. 1948. 1-6. sz. 99. old.
- 64 Zala, 1948. jún. 5., Szabad Szó, 1948. júl. 24., Kis Újság, 1948. jún. 4.
- 65 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Papp Simon feljegyzései), Gyulay-iratok LIII. 1. (Gyulay Zoltán feljegyzései)
- 66 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLIX. 9.
- 67 Uo.
- 68 MOIM Arch. Gyulay-iratok LIII. 1. (Gyulay Zoltán feljegyzése)
- 69 Uo.
- 70 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2.. Gyulay-iratok LIII. 1.
- 71 MOIM Arch. Gyulay-iratok UIII. 1.
- 72 Uo., Zala, 1948. november-decemberi számai. Zala, 1948. dec. 10., Szabad Nép, 1948. december 10., A MAORT szabotázsról újságcikkek, propaganda-anyagok sokasága látott napvilágot, mindegyik hangsúlyozva azt, hogy a szabotázs az Amerikai Egyesült Államoknak a Magyar Köztársaság ellen irányuló ellenséges tevékenysége. Külön is foglalkozik a szabotázs ügygel a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya szerkesztésében 1951-ben orosz, angol és francia nyelven megjelent ún. „Fehér Könyv”
- 73 A vád szakértőinek véleménye: MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/7. A vád tanúinak kihallgatása: Zala, 1948. dec. 4., dec. 5. A vád tanúi, elsősorban a koronatanú, Kertai György geológus a pert megelőző években több alkalommal fejtették ki véleményüket, melyekben tiltakoztak az olajmezőt túltermeltetése ellen. - MOIM Arch., Gyulay-iratok LIII. 1., XXVI. 4., XLV. 3., XLIX. 2.
- 74 OL Z. 356. 10. cs. 100. Zala, 1948. dec. 5. MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2.
- 75 MOIM Arch. Gyulay-iratok LIII. 1.
- 76 Uo.
- 77 OLZ356. 1. cs. 5., MOIM Arch, MAORT-iratok 1/3, OLZ 356. 1.cs. 2.
- 78 MOIM Arch. MAORT iratok 1/3. (A Standard Oil Co. of New Jersey emlékirata, 1948.)
- 79 MOIM Arch. MAORT iratok 1/1. (A nagykanizsai termelési értekezlet anyaga.)
- 80 OL Z 356. 4. cs. (Jegyzőkönyv műszaki vezetőségi ülésről, 1949. május 24.), UMKLXIX-F-9-o 2. d., (Vállalati jelentések) 33. d. (MAORT levele a NIM C. csoportfőnökséghez, 1949. aug. 29.)
- 81 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Papp Simon feljegyzései)